

SNOBISME

door R. KROES

Inleiding

Het snobisme wordt zelden serieus genomen. Het lijkt alsof er slechts bagatelliserend en ironiserend over geschreven kan worden. Treft men voor de analyse van het verschijnsel een steekhoudend argument, dan is het veelal terloops, als nevenopmerking in een beschouwing over iets anders. Misschien is dit wel symptomatisch. Het snobisme bestaat bij de gratie van het andere. Voor zijn vormgeving dient het zich daartegen af te zetten, moet het zich een object zoeken. Afhankelijk van dit object ontstaat er een menigte van snobismen.

Een voorbeeld zowel van een serieuze behandeling als van die veelvormigheid van het snobisme is te vinden in het opstel van Huxley: *Selected snobberies* ¹⁾. Verre van te catalogiseren, doet hij een losse greep en behandelt: modernity-snobbery, culture-, possession-, art- en zelfs disease-snobbery. Dit laatste illustreert hij met het voorbeeld van de consumption-snob, „who thought that it would be romantic to fade away in the flower of youth, like Keats or Marie Bashkirtseff”, daarmee een onverwacht en onbedoeld voorbeeld gevend van 'conspicuous consumption'.

Maar wat het snobisme in zijn veelheid van vormen als verschijnsel herkenbaar maakt, is de drijfveer erachter. Snobisme waargenomen in gedrag, blijft zichzelf gelijk, ondanks zijn uiterlijke veelvormigheid.

Voor nu een analyse van dit snobisme aan de orde is, is het zaak dit begrip inhoud en omlijning te geven. Ik zal daartoe de omwegredenering volgen, die ik in de eerste alinea aanduidde en het snobisme typeren aan de hand van een beschouwing over de dandy.

De verschijning van het snobisme

In haar boek *The dandy* gaat Ellen Moers de ontwikkeling na van het dandyisme in Engeland en Frankrijk in de vorige eeuw. Het dandyisme begon als 'het meest frivole antwoord', toen na de woelingen aan het eind van de 18e eeuw de positie van de aristocratie problematisch was geworden. Het was een arrogante vaststelling van de aristocratische superioriteit. In de verdoorgevoerde verfijning van zijn waarneembare persoon: zijn kleding, zijn conversatie, zijn smaak, was de dandy een cul-

---

¹⁾ W. E. Williams, *A Book of English Essays*. Pelican A 99, blz. 362.

tuurspecialist ²⁾). En een cultuurspecialist van de verfijning zou hij blijven. In het midden van de eeuw, als Barbey d'Aurévilly het 'Dandysme' ombuigt tot een intellectuele pose en het voor Baudelaire een 'culte de soi-même' is ³⁾, alsook aan het einde, wanneer het uitgewerkt wordt tot aestheticisme en perfectionisme ⁴⁾. Ondanks de verschuivingen kan men het blijven beschrijven als 'deference to one-self' — een zelf-eerbiediging, die pal bleef staan in 'the rising tide of triviality and mediocrity' ⁵⁾. Het is deze houding, die Camus de dandy deed zien als het prototype van de rebel, zij het, dat hij rebelleert door zich af te zonderen in provocerende arrogantie ⁶⁾. Dit dandyisme heeft zijn meest volkomen uitdrukking gevonden in de *fashionable novel* — spelend in de wereld der 'Exclusives', geschreven door aristocraten, bestemd voor en beoordeeld door aristocraten. Een liefkoosde en gesanctioneerde gespreksstof werd gevormd door uitwisseling van oordelen over de nieuwste *fashionable novel* en door het gissen naar de persoon van de auteur. Elk der boeken in dit genre verscheen namelijk onder pseudoniem of anoniem. Maar lang werd een incognito nooit bewaard; het auteurschap was op zichzelf niet minderwaardig — integendeel, het gold als één der aanvaarde onderscheidingsmiddelen. Als minderwaardig gold daarom wèl het onbemanmeld streven naar die onderscheiding door publicatie onder eigen naam.

Met de verschijning van *Vivian Grey* op de boekenmarkt verandert de constellatie. Toen het boek al opgang had gemaakt bij de 'exclusives', werd de opheffing van het incognito een pijnlijke verrassing. De auteur was op twee manieren buitenstaander — hij was jood en afkomstig uit de rijke upper-middle class. Zijn naam was Benjamin Disraëli. Als buitenstaander had hij de verbeten wil om insider te worden en de intelligentie om de vereiste middelen daartoe te onderkennen. Zich houdend aan de gangbare regels van het spel, zag hij de kans zich via het incognito tot de 'exclusives' toegang te verschaffen. Met Disraëli en zijn romanfiguur Vivian Grey doet de berekenende, niets-ontziende, ambitieuze jongeling zijn intrede in de dandy-wereld. Geabsorbeerd door het dandyisme slechts om het te gebruiken, roept Vivian Grey die andere jonge parvenu op: Stendhals Julien Sorel, waarmee zich Vivian Grey verhoudt tot *Pelham van Bulwer* ⁷⁾ als *Le rouge et le noir* tot *Les liaisons dangereuses*.

²⁾ J. Goudsblom, *Nihilisme en Cultuur*, blz. 193.

³⁾ E. Moers, *The Dandy*, blz. 282.

⁴⁾ Zie Cyril Connolly, *Enemies of Promise*. Hfdst. 'Anatomy of dandyism'.

⁵⁾ E. Moers, *The Dandy*, blz. 282.

⁶⁾ A. Camus, *L'homme Révolté*. Onderdeel: 'La révolte des dandys'.

⁷⁾ Een zuivere 'fashionable novel'.

Het is uit deze verhouding dat de snob ⁸⁾ naar voren komt: wat de dandy gebruikte om zich te onderscheiden, gebruikt de snob om zich te assimileren. Van het geïmiteerde gedrag verandert de waardering, het vindt geen navolging om de oorspronkelijk voor de dandy geldende waarde, maar om een bijkomende ontleende waarde. Als distinctief van een sociale klasse verkrijgt het nagevolgde gedrag het sociale prestige van die klasse. Als de snob zich naar boven toe conformeert, zal hij zich tegelijkertijd van het achtergelatene onderscheiden. In dit vervreemden van de achtergelaten ambities en frustraties ligt de grote voldoening van dit soort snobisme. Ik zeg opzettelijk: van dit soort snobisme, want uit de context van het boek van Ellen Moers duikt nog een tweede type op.

Bij de behandeling van de *fashionable novel* merkt de schrijfster op, dat een belangrijk deel van het lezerspubliek bestond uit niet-exclusives: de *nouveaux-riches*. Hier is de bevrediging van andere aard. De *nouveaux-riches* zijn als nieuw-ontstane groep al boven hun afkomst uitgegroeid. Maar ze hebben zich nog niet de stijl verworven om de naar beneden ontstane afstand te benadrukken en toegang tot de aristocratie hebben ze niet. Op zoek naar dit distinctief wordt ook hier gekozen, waartegen ze zelf opgekeken hebben en nog opzien: de levensstijl van de exclusives. Voor hen is de 'fashionable novel' geen toegangspoort, maar een kijkvenster. Wat bij de exclusives een veeleisend spel van persoonlijk initiatief en vindingrijkheid is, wordt bij hen een object van angstig nauwgezette navolging. De zelfverzekerdheid van Vivian Grey wijkt hier voor de onzekerheid omtrent de eigen sociale plaats en de daarmee samenhangende levensstijl. Dit sluit aan op de definitie van Proust, dat snobisme neerkomt op het ontbreken van een gevestigde positie of het nog niet bereikt hebben daarvan. Hier is de conformering niet langer uit berekening, maar uit psychische noodzaak. Tegelijk met de ontlening van een gedragsstijl, hoopt men een innerlijke zekerheid te verwerven.

Ik geloof, dat ik met deze tweedeling van het snobisme aansluit bij Thackeray, die in zijn *Book of snobs* onderscheid maakt tussen 'relative' en 'positive snobs'. De eerste is snob:

—only in certain circumstances and relations of life,
de tweede is snob:

— everywhere, in all companies, from morning till night.

Dat Thackeray als toevoeging bij deze laatste stelde, dat ze 'by nature endowed with Snobbishness' waren, doet niets af aan

---

⁸⁾ De afkomst van het woord snob is veelzeggend - *s*(ine) *nob*(ilitate) - niet tot de adelstand behorend. Het raakte in gebruik onder de studenten van Cambridge en werd door Thackeray algemeen bekend gemaakt.

zijn waarneming, en is als verklaring niet houdbaar. Ik wil hiermee niet uitsluiten, dat er niet een psychologische voorbestemming voor het snobisme kan bestaan, maar daarop kom ik later nog terug.

Wat beide types tot snob maakt, is het feit, dat de ontlening niet afgaat op een oorspronkelijke waarde, maar op een sociaal prestige aan de ontlening verbonden. Wat beiden scheidt, is het feit dat de relatieve snob zijn doel en middelen bewust kiest, zijn weg afbakent en strategisch meester van het terrein blijft. Hij blijkt te rangschikken te zijn onder wat Riesman noemde 'the autonomous person among the innerdirected' ⁹⁾. De positieve snob kan niet berekenend partij kiezen — hij volgt en is slaaf van de waarden, waarop hij zich oriënteert. Zo kon de *Nouvelles littéraires* hem kenschetsen als behorend tot de achterhoede van de voorhoede — een kannibaal, die met een vork eet. In deze volgzaamheid is hij oncritisch met betrekking tot de oorspronkelijk geldende waarde van het voorbeeld. Deze speelt geen rol, zolang het sociaal prestige maar ongewijzigd blijft. En hiervoor, voor wat in zwang en in tel is, ontwikkelt hij een fijn orgaan. Hiervoor is niet alleen oriëntering op de 'opinion-leader' nodig, maar voortdurend peilen van de gerichtheid van de 'peer-group' — de mede-snob. Ontwikkeling van een persoonlijke smaak is irrelevant geworden — smaak en voorkeur zijn gesocialiseerd ¹⁰⁾. De benadering van culturele voorwerpen is fetichistisch ¹¹⁾.

In deze formulering valt op, hoezeer de positieve snob lijkt op Riesmans type van de 'other-directed person'; echter alleen in zoverre het hier het principe van de gerichtheid op anderen betreft. Wat hem nog steeds als snob kenmerkt, is zijn feilloze taxering van het sociale prestige van een gedragsvorm, een denkbeeld, een norm of een waarde. Bij hem speelt niet primair mee de behoefte glad in te sluiten in de sociale omgang — om zich aan te passen, maar in de eerste plaats de drang om dat gedrag te kiezen, dat bij de groep, waartegen hij zich af wil zetten, ontzag inboezemt. Het concept van Hyman omdraaiend, zou ik hier van een negatieve referentiegroep willen spreken. Dat ik de keerzijde van de onderscheiding: de assimilering, niet verbind met de term „positieve referentiegroep”, vindt hierin zijn oorzaak, dat tegenwoordig een sociaal prestige vrijwel nooit aan een welomlijnde groep kan worden toegeschreven. De groepen, waarin een prestige geijkt wordt en de „opinion-leaders”, langs wie het zijn verbreiding vindt,

---

⁹⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*. Anchor A 16, blz. 287.

¹⁰⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 94.

¹¹⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 99.

vormen een te gecompliceerd netwerk voor dat doel. Het is dikwijls niet meer na te gaan, waaraan de snob zich assimileert, terwijl als *negatieve* referentiegroep onmiddellijk zijn 'peer-group' te herkennen is. Ik zal daarom in het vervolg alleen dit onderscheidingsaspect noemen en stilzwijgend de assimilering impliceren.

Het denkbeeld van de negatieve referentiegroep maakt het ook mogelijk, om in deze tijd de relatieve snob te herkennen. Als een bewust opportunist gebruikt hij het snobisme om het berekende effect, en wel het effect op deze referentiegroep. Een mooi voorbeeld daarvan is te vinden in de uitdrukking 'épater le bourgeois', waarin tegelijk het effectbejag en de referentiegroep te herkennen zijn.

Ik meen niettemin, dat wat Thackeray indertijd als een positieve snob onderscheiden heeft, geworden is tot wat men tegenwoordig als snob zonder meer bestempelt. In wat nu volgt hoop ik duidelijk te maken, hoe deze other-directed snob zo op de voorgrond heeft kunnen treden.

Drie-dimensionale ontleding

Ik heb het in het voorgaande gezegd en het is ook verder gebleken: het snobistische gedrag is niet eenkennig — het kan zich op veel objecten richten, maar het is een activiteit met een gelijkblijvend doel. Het snobisme als activiteit — aan dit aspect heeft een ontleding houvast.

De actie-theorie van Parsons indachtig, kunnen we de factoren, die het snobistische gedrag reguleren, in drie categorieën onderscheiden en bespreken.

A. Psychologische benadering

Ik wil vooropstellen, dat het mijn bedoeling is de psychologische benadering te beperken tot het ontwerpen van een typologie. Sprekend over de snob in het algemeen, zal ik kunnen volstaan met het aantonen van een specifieke geestesgesteldheid, die verklaarbaar maakt, waarom bepaalde mensen in een sociale omgeving snobistisch handelen en anderen in een gelijke situatie niet-snobistisch reageren. Mij bepalend tot de gevolgen van zo'n geestesstructuur zal ik de psychologische oorzaken ervan terzijde laten.

Omwille van de duidelijker gelede sociale structuur van een eeuw geleden, grijp ik nog eenmaal terug op het boek van Ellen Moers. Sprekender nog dan het voorbeeld van de nouveaux riches, is dat van de Gents. Gent is de kenschetsing van de jonge man, die zich onderaan het respectabele deel van de maatschappelijke ladder bevindt. Hij kwam voor onder de kan-

toorbiedenden, leerjongens en arme medische studenten. Ondanks de voorlopige onmogelijkheid deze sociale plaats te verlaten, voelt hij zich 'anders', en besluit zich op voorhand te onderscheiden. Zich oriënterend op de dandy, legde ook hij zijn onderscheid in zijn kleren. Om budgetaire redenen werd de Gent een tweede-hands, afgedragen imitatie van de dandy. De winkels, waar hij zijn kleren moest betrekken, prezen hun waren aan met het bijschrift 'Gent's newest fashion', waarin de afkorting van Gentleman een nieuwe soortnaam werd, en voorzagen hun goedkope ontwerpen van de namen van aristocraten en dandies ¹²⁾. Nog duidelijker dan bij die leesgierige nouveaux riches blijkt hier de aard van de bevrediging — de sociale frustratie wordt gesublimeerd tot een psychologische zelf-identificatie met de benijde dandy, zolang een sociale identificatie tot de onmogelijkheden behoort. De Gent verleent zich een illusionaire, zelf-gecreëerde sociale status. Hij heeft zich gegord in een kwetsbare cocon van eigendunk, omdat hij aan een overweging van zijn eigenwaarde niet toekwam. Zo gesteld valt het verband op met Erich Fromms onderscheid in 'selfishness' en 'self-love'. In zijn opstel 'The ethics of We Happy Few' haalt Riesman dit onderscheid aan ¹³⁾. De zelfzuchtige mens heeft geen werkelijk 'ik' en geen gehechtheid aan dat 'ik'. Hij streeft voortdurend naar zekerheid in termen van verovering en macht om zijn gebrek aan eigenliefde te compenseren. Deze reactie is in wezen agressief. Hij is niet in zichzelf geïnteresseerd, maar alleen in andermans waarde-oordeel over hem. Voor zijn innerlijke zekerheid wordt hij van anderen afhankelijk. De self-loving person echter, gaat af op zijn gevoel van eigenwaarde. Zijn verhouding tot anderen is er niet één van afhankelijkheid — er hoeft geen onzekerheid gecompenseerd te worden met geldingsdrang.

De zelfzucht lijdt niet aan een overdaad aan trots, maar aan een tekort. Of, zoals De Tocqueville zei: "Mijn tijdgenoten moet een meer verheven idee van zichzelf en hun soort bijgebracht worden. Nederigheid kan hen niet baten; waaraan ze het meest behoefte hebben, is, naar mijn mening, trots" ¹⁴⁾.

Dit is regelrecht van toepassing op de snob. Bij ontstentenis van zekerheid omtrent het gevoel van eigenwaarde wil hij zich een sociaal geijkt prestige verwerven door imitatie. Een veelzeggende paradox in dit verband is de rationalisering, die men tegenkomt van deze gang van zaken. Het snobistische gedrag wordt goedgepraat, doordat de snob zich in zijn (vermeende)

---

¹²⁾ E. Moers, *The Dandy*, blz. 215.

¹³⁾ D Riesman, *Individualism Reconsidered*. Opstel 'The ethics of We Happy Few'.

¹⁴⁾ A. de Tocqueville, *La Démocratie en Amérique*.

gevoel van eigenwaarde tekort gedaan voelt, als anderen niet van dié waardering blijk geven, waarop hij recht meent te hebben. Van een zelfverzekerd 'trots' gevoel van eigenwaarde is hier geen sprake door het afmeten aan het oordeel van anderen.

In deze afhankelijkheid ligt de psychologische drijfveer voor het snobistische gedrag. Een ten onrechte gevoelde frustratie wordt gecompenseerd door een valse ambitie uitmondend in een valse superioriteit. Dat deze analyse geen steek houdt voor de relatieve snob, moge blijken uit het voorbeeld van Vivian Grey. Op grond van een taxering van zijn eigenwaarde neemt hij zich voor door te dringen in dat sociale milieu, waar hij naar aard en wezen recht op meent te hebben. Het waarde-oordeel is onafhankelijk en de ambitie realistisch. Hij bezit een autonomie, die men de positieve snob gaarne toe zou wenschen.

B. Sociale achtergrond

Ter verklaring van de fundamentele psychische onzekerheid en afhankelijkheid, die de snob op zijn manier overwint, kan de sociologie een tweeledige bijdrage leveren.

In *Man and society in an age of reconstruction* illustreert Mannheim de huidige maatschappij-ontwikkeling met twee principes: het principe van de fundamentele democratisering en dat van de toenemende interdependentie. Voor het individu hebben ze ieder hun consequenties. In een ontwerp voor een sociologie van de intelligentsia stelt de schrijver vast dat door de toename van het aantal elites en het doorbreken van hun exclusiviteit de structuur van de culturele avant-garde diffuus is geworden. De democratisering heeft teweeggebracht dat geen enkele elite meer onbetwist tot leidinggevend voorbeeld strekt. Het heeft tot gevolg, dat in deze veelheid van rivaliserende elites het individu in onzekerheid verkeert omtrent zijn keuze. De snelle opeenvolging van wat gangbaar is, heeft hem sterker dan tevoren op 'de ander' aangewezen.

Nauw met deze analyse is verbonden een andere, waarmee de gevolgen van de toenemende interdependentie op de enkeling nagegaan worden. In dat verband stelt Mannheim de industrialisatie voor als een specifieke vorm van sociale organisatie. Een vorm, die voor het individu zijn specifieke gevolgen heeft. Als eerste vereiste voor en gevolg van industrialisatie ziet hij de functionele rationaliteit, die hij definieert als de organisatie van de activiteit van de leden van de maatschappij met het oog op objectieve doeleinden. Critisch voor deze rationaliteit is de bereikte doeltreffendheid in het coördineren van handelingen en middelen. Aan het individu, dat in dit functionele netwerk ingeweven is, worden speciale eisen gesteld. Er wordt

verwacht, dat hij zijn gedrag afstemt op de nauw-luisterende rationaliteit van de industriële organisatie. Met andere woorden — hij dient zichzelf als liberale huishouding van plotselinge impulsen en spontane wensen te 'plannen'. Als onderdeel van een rationele samenhang, dient ook zijn gedrag berekenbaar te zijn. Hij moet zich, kortom, opwerken tot een functionele zelfrationalisatie: de inwendige aandriften raken ondergeschikt aan een uitwendig doel. Ter onderscheiding van de functionele rationaliteit heeft Mannheim een tweede term gedefinieerd: de substantiële rationaliteit. Hieronder verstaat hij het vermogen tot intelligent handelen in een gegeven situatie op basis van inzicht in de samenhang der gebeurtenissen. Ook dit vindt zijn weerslag in de persoonlijkheid van het handelend subject. Zoals de functionele zelfrationalisatie een geestelijke disciplinerende vereist, zo vereist het hier ingevoerde begrip zelf-observatie een geestelijke soepelheid, het vermogen zich zelf te reorganiseren als antwoord op een nieuwe situatie. Dit zou een substantiële zelfrationalisatie genoemd kunnen worden, al gebruikt Mannheim de term niet. Het eerste begrip betreft de psychologische aanpassing aan een routinehandeling in een functioneel verband; bij het tweede geldt het een aanpassing aan een onvoorziene, nieuwe situatie. Opvallend is de overeenkomst van deze polaire begrippen met die van Huxley: *knowledge* en *understanding*, waar *knowledge* staat voor kennis, het weetbare, onder woorden gebrachte en *understanding* voor begrip, het inzicht in het nieuwe.

In de verdere uitwerking bij Mannheim komt de polariteit duidelijk naar voren: bij een toenemende industrialisering en dus toenemende functionele rationaliteit zal de samenhang zo gecompliceerd worden, dat ieder er in verwickeld wordt en vrijwel niemand meer in staat is tot inzicht in die samenhang. Het vermogen tot eigen oordeelsvorming wordt belemmerd, terwijl de functionele zelfrationalisering door het uitvoeren van niet meer 'begrepen', voorgeschreven routinehandelingen neerkomt op een training van anderen richtlijnen te ontvangen. Steeds meer opgenomen in een complex van functioneel gerationaliseerde handelingen, zal de gemiddelde mens steeds meer van zijn eigen culturele individualiteit overdragen ¹⁵⁾. Hij geeft geleidelijk zijn eigen interpretatie van de gebeurtenissen op voor die, welke anderen hem geven ¹⁶⁾.

In dit proces van verminderde oordeelskracht en toegenomen other-directedness noemt Riesman nog een factor. Tussen de buitenwereld en het individu staan de massacommunicatiemiddelen. Niet langer in staat tot kritisch systematiseren van de woordenvloed der communicatiemiddelen als de inner-directed

¹⁵⁾ K. Mannheim, *Man and Society*. Londen, 9e druk, blz. 59.

¹⁶⁾ K. Mannheim, *Man and Society*, blz. 59.

person, ondergaat het other-directed type deze stroom als geatomiseerd, zonder samenhang of zin ¹⁷⁾). Hierdoor zal zijn geestesinstelling nog weer bevestigd worden.

Wegen we nu de functionele en substantiële zelfrationalisering tegen elkaar af, dan blijkt het dat de eerste in onderdrukking van impulsen en wensen, en ook in wat Riesman noemde 'false personalisation' ¹⁸⁾ een geestelijke kracht verbruikt, die ten bate van de zelf-observatie aangewend, de persoonlijkheid meer oefening van het begripsvermogen gegeven zou hebben. In-zicht en eigen oordeel zijn in de verdrukking geraakt, onzekerheid en afhankelijkheid zijn in hun plaats gekomen. Ze vormen de psychische gegevens, waarop Fromms type van de 'selfish person' agressief reageert met zijn streven naar macht en verovering.

C. De culturele stylering

Tot zover zijn besproken de psychologische voorbestemming voor het snobisme en een sociologische verklaring, hoe het daarbij ontworpen persoonlijkheidstype zo algemeen kon worden. Door deze tweevoudige analyse zijn ongerichte psychische energieën aan de dag getreden. Onbesproken is nu nog de stylering van deze strevingen: de vorm, die de snobistische geldingsdrang en ambitie aannemen en het specifieke mechanisme, waardoor hun werking herkenbaar wordt. Hierbij zijn twee principes te onderscheiden.

Het eerste principe, dat ter zake is, komt naar voren uit Riesmans analyse van de internalisering van opdrachten in het proces van opvoeding van een innerdirected type ¹⁹⁾). In een puriteinse samenleving zal de opvoeder gespist zijn op blijken van uitverkorenheid. Deze veeleisende verwachtingen, aanvankelijk van de ouders, later van het über-ich, zullen een blijvende pressie uitoefenen in een richting die cultureel bepaald is, in dit verband door de puriteinse levenssfeer. Na een proces van secularisering zal deze uitverkorenheid blijken uit tekenen, die een toekomstig opklimmen in de status-hiërarchie voorzeggen. Het succes-ethos doet zijn intrede. De innerlijke pressie is van gelijke aard gebleven — de oriëntering heeft zich verlegd. Wat nu voor ons van belang is, is het feit, dat er van dit succes-ethos sporen zijn gebleven. Dat het veranderen ging, blijkt uit *The Americans* van Gorer. Om overtuigd te raken van zijn welslagen, had de Amerikaan bevestigingen nodig bij monde van

---

¹⁷⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 37.

¹⁸⁾ False personalisation: het brengen van persoonlijke elementen in functionele, zakelijke verhoudingen. Het wordt een plicht de persoonlijkheid in het geding te brengen, of althans te doen alsof.

¹⁹⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 60.

anderen en sterker nog: succes viel af te lezen uit liefdeblijken van anderen. Ook hier blijkt weer het aangewezen zijn op anderen voor eigen zekerheid. Maar het streven naar succes bleef bestaan, al is het welslagen subtieler en gecompliceerder van aard.

En ook Riesman herkent resten van dit succesethos. Ondanks de hechte chaperonnering van de peer-group, onderkent hij in deze groepen naast een nauwgezette aanpassing een onderscheidingsdrang. Een reden, waarom hij de peer-groupverhoudingen als 'antagonistic cooperation' kenmerkt. Dit verschijnsel verklaart hij uit het samengaan van other-directedness met resten van het succesethos ²⁰⁾.

Voor de snob bestaat nu als mogelijkheid tot vormgeving dit cultureel beschikbare onderscheidingsprincipe. Zijn ongerichte geldingsdrang wordt als onderscheidingsdrang gekanaliseerd. Voor de feitelijke, kenmerkende manier, waarop de snob die onderscheiding bewerkstelligt, is een tweede principe aan te wijzen. Dat is te vinden in wat Mannheim omschreef als een sociologisch principe, dat namelijk de sociale waarde van intellectuele cultuur een functie is van hen, die het voortbrengen ²¹⁾. In zijn context beperkt hij zich tot intellectuele cultuur, maar zijn principe is ruimschoots uit te breiden. Het sociale prestige van een individu straalt af op al zijn verrichtingen. De onmisbaarheid van dit principe als schakel in het betoog ligt hierin, dat met deze analyse het cultureel gegeven onderscheidingsmechanisme te berde is gebracht. In beginsel kan nu iedere statushiërarchie als schaal van sociaal geijkt prestige tot onderscheidingsobject strekken. Maar in zijn al eerder aangehaalde opstel *Selected Snobberies* zegt Huxley, dat de objecten, waarop het snobisme zich richt, afwisselen:

"...snobberies ebb and flow; their empire rises, declines, and falls in the most approved historical manner." Het is daarom verleidelijk, als afronding een hypothese op te werpen omtrent het huidige, overheersende snobisme. Ter samenvatting kan ik tegelijkertijd teruggrijpen op wat eerder behandeld is.

De zaken staan nu zo: de other-directed person is zonder welomschreven 'ik', zonder duidelijk beeld van zijn belang, zijn doel, zijn waarde. Maar, zegt Riesman, hij gelooft dan wel niet voldoende in zichzelf om te weten, wat hij wil, .. 'he is willing to say, what he likes' ²²⁾. Zijn eigen particuliere wensen blijven in het duister, maar in het bepalen van zijn voorkeuren heeft hij een levenslange training. Voor iedere besluitvorming wordt zijn gesocialiseerde smaak de maatstaf — zijn consump-

²⁰⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 102—104.

²¹⁾ K. Mannheim, *Man and Society*, blz. 100.

²²⁾ D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 227.

tiementaliteit breidt zich uit tot alle andere levensgebieden, van auto-aanschaf tot presidentsverkiezing. Een verschijnsel, dat ook door Mannheim is opgemerkt, als hij zegt:

"Instead of creative ability and achievement, we find constantly increasing hunger after ever new sensations" ²³). Creatieve impulsen hebben niet de tijd te rijpen, maar worden door de massa ondergaan als prikkels ²⁴). Een opmerking, die bij hem als illustratie komt van zijn analyse van de 'open' massa-maatschappij met zijn versnelde culturele doorstroming — met zijn Fundamentaldemokratisierung. Deze verschuiving in de beoordeling is nu ook waar te nemen in de waardering van de statushiërarchie. Naast de oudere statusindeling in termen van rijkdom, macht, beroep, hebben Russell Lynes en ook Lloyd Warner een nieuwe structuur zien verschijnen, waarin 'taste leadership' van toenemend belang is. Lynes spreekt in dit verband van een 'brow-hierarchy', verdeeld in 'high-brow, middle-brow, low-brow' ²⁵). Deze nieuw-opduikende statushiërarchie zou nu kunnen gelden als de meest gangbare oriënteringsmogelijkheid voor het snobisme.

Ter afronding is het nu duidelijk, dat voor de uiteindelijke vormgeving van het waarneembare snobistische gedrag de cultuur een driedelige bijdrage levert. De snobistische geldingsdrang zal de vorm aannemen van een onderscheidingsdrang, Mannheims principe geeft het onderscheidingsmechanisme aan en de nieuwe statushiërarchie het onderscheidingsobject ²⁶).

Afsluiting

Het feit, dat de snob, wiens handelwijze we nu op deze wijze geanalyseerd hebben, afgeleid is uit wat schrijvers als Riesman, Mannheim en Fromm als een algemeen huidig persoonlijkheidstype kenschetsen, wettigt de veronderstelling, dat ook de snob een algemeen modern type is geworden. Wat in het tweede deel van dit opstel als een karakteristiek van het snobistische gedrag gegeven werd, namelijk het taxeren niet op grond van een oorspronkelijke, maar een bijkomende sociale waarde, blijkt een algemeen principe geworden te zijn. Er blijft natuurlijk dit verschil, dat die sociale waarde voor het other-directed type bepaald wordt door de gangbaarheid van wat hij ontleent en voor de snob door het prestige eraan verbonden. Voor de eerste is de aanpassing zijn doel, voor de snob vooral de mogelijkheden tot onderscheiding.

---

²³) K. Mannheim, *Man and Society*, blz. 87.

²⁴) K. Mannheim, *Man and Society*, blz. 87.

²⁵) D. Riesman, *The lonely Crowd*, blz. 171.

²⁶) Vergelijk in dit verband het artikel van E. van der Haag, "Snobbery", in het *British Journal of Sociology*, VII 1956, 212—16, dat vooral het status-aspect behandelt.

Maar het blijkt uit een boek als *The hidden persuaders* van Vance Packard, dat een van de verborgen motieven waarop gespeculeerd wordt, het snobistische is. (Zie het hoofdstuk: selling symbols to upward-strivers).

De conclusie is tweeledig:

door het massaal gebruik van dit soort reclame wordt het publiek gevoelig voor snob-waarden en snob-appeal.

Maar vooral: door de toenemende confrontering met cultuurgoederen en cultuurwaarden, dreigde iedere oriënteringsmogelijkheid te verdwijnen en de mens in zijn onzekerheid overspoeld te worden. Naast de in de cultuur gegeven mogelijkheden voor die confrontatie, en de door velen gevoelde opdracht zich daarin te oriënteren, biedt het snobisme de uitwijkmogelijkheid — een lapmiddel voor een selectie. Het snobisme zelf is cultureel beschikbaar geworden — het wordt gebruikt en aangewakkerd²⁷). Voorzichtigheid in de beoordeling is daarom geboden. Als niemand zonder zonden is, werp ik niet de eerste steen.

INDRUKKEN VAN EEN CONGRES

door P. R. BAEHR

In de laatste week van september vond in Parijs het vijfde wereldcongres van de International Political Science Association plaats, dat door ruim 400 deelnemers uit 40 landen afkomstig werd bijgewoond. Het congres, dat geopend werd door minister-president Debré, werd gehouden in de vergader ruimten van het UNESCO-gebouw. De vijf onderwerpen die in de formele discussies aan de orde kwamen en waarvan de deelnemers de meeste werkstukken reeds te voren hadden ontvangen, waren:

1. de betekenis van de bestudering van het politieke gedrag;
  2. de politieke problemen van poly-ethnische staten;
  3. technocratie en de rol van deskundigen in het politieke leven;
  4. de betrekkingen tussen burger en militair op het gebied van de buitenlandse politiek;
  5. problemen van bestuurstechnische aard op het gebied van de kernenergie.
- Naast de formele discussies kwamen er vele, waardevolle informele ontmoetingen tot stand in de wandelgangen van het UNESCO-gebouw en op de aan de deelnemers aangeboden recepties, waarvan vooral de tweede, gehouden in het kasteel van Versailles (compleet met Gardes Républicaines op de trappen) een hoogtepunt vormde van het congres. De op de formele zittingen gevoerde discussies werden tijdens de algemene slotzitting door de vijf rapporteurs samengevat. Tijdens deze laatste zitting aanvaardde *D. N. Chester*, 'warden' van Nuffield College, Oxford, het voorzitterschap van de I.P.S.A. voor de komende drie jaar.

Het bovenstaande vormt een opsomming van de feitelijke gegevens van het I.P.S.A.-congres 1961. Het was uiteraard niet mogelijk voor één man alle zittingen van het congres bij te wonen (afgezien van de vraag of dat wenselijk ware geweest). Gewoonlijk waren er ca. drie zittingen tegelijk aan de gang in

---

²⁷) De termen 'mogelijkheden' en 'opdrachten' in deze alinea heb ik ontleend aan het boek *Nihilisme en Cultuur* van J. Goudsblom.